

РЕЦЕНЗІЯ

**офіційного рецензента доктора історичних наук, професора,
професора кафедри історії України та правознавства Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка**

**Лазурко Лідії Миколаївни
на дисертаційне дослідження Мицавки Юрія Юрійовича
«Унійні договори XIV – XVI ст. між Королівством Польським та
Великим Князівством Литовським у працях польських істориків кінця
XIX ст. – 1939 року»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі
знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю
032 «Історія та археологія»**

Дисертаційна робота Ю. Ю. Мицавки є історіографічним дослідженням, присвяченим проблемі представлення у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 року унійного процесу між Королівством Польським та Великим Князівством Литовським, що тривав впродовж 1385 – 1569 років. Це одна з перших спроб цілісного охоплення цієї проблеми в історіографії, включаючи інтерпретації польськими дослідниками генези, характеру та наслідків цих тривалих процесів міждержавного порозуміння.

Структура роботи є чіткою, раціональною та обґрунтованою. Це дозволило реалізувати поставлені завдання, максимально розкривши основні тематичні проблеми. Матеріал систематизовано за проблемно-тематичним принципом, що дало можливість представити процес накопичення знань та простежити специфіку оцінок польськими істориками основних проблем унійних процесів у XIV-XVI ст. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (поділених на підрозділи), висновків та списку використаних джерел і літератури.

Аргументоване доведення Ю. Ю. Мицавкою багатоаспектної актуальності обраної теми не залишає сумнівів у її науковості та суспільній важливості. Чітко сформульована наукова новизна проведеної роботи, яка полягає в тому, що в ній уперше в історіографії як самостійна наукова проблема досліджується історіографічний образ унійних договорів, зафіксований у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 року.

Не викликає зауважень і авторське формулювання об'єкта і предмета дослідження, його мети і завдань, хронологічних і географічних меж, а також практичного значення дисертації. Новизну результатів дисертаційної праці засвідчує залучення широкого кола різнопланових історіографічних джерел та здійснена на їхній підставі всебічна реконструкція бачення польськими науковцями кінця XIX ст. – 1939 року історії укладення польсько-литовських унійних договорів. Відповідають необхідним вимогам і технічне оформлення тексту та наукового апарату роботи.

Перший розділ «Історіографія, джерела та методологічна база дослідження» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано стан наукового опрацювання проблеми, охарактеризовано джерельну базу та окреслено методологічні засади дослідження. Автор простежив основні напрями польської історіографії у висвітленні польсько-литовських уній і еволюцію підходів до їх інтерпретації. Історіографічний аналіз дозволив виявити ключові тенденції та дискусійні аспекти у трактуванні унійних процесів, а також визначити проблеми, що потребують подальшого вивчення. Значну увагу приділено характеристиці джерельної бази, до якої залучено історіографічні праці, публіцистику, мемуаристику та періодичні видання. Окремо обґрунтовано використання загальнонаукових і спеціально-історичних методів дослідження.

Другий розділ присвячено Кревській унії в історичних дискусіях польських дослідників. У першому підрозділі розглянуто проблему генези унії 1385 р., проаналізовано причини та обставини її укладення в інтерпретаціях представників Краківської та Варшавської історичних шкіл, а також істориків міжвоєнного періоду. Показано, що значна частина польських істориків трактувала Кревську унію як закономірний етап геополітичного розвитку та інструмент реалізації державотворчих інтересів Польщі. Водночас підкреслено залежність багатьох інтерпретацій від політичних та національних наративів XIX–XX ст.

У підрозділі «Кревський акт та його юридичні основи» проаналізовано дискусії щодо змісту документа, його юридичної природи та характеру

об'єднання Польщі й Великого князівства Литовського. Представлено різні підходи – від концепцій інкорпорації литовсько-руських земель до ідей персональної унії чи династичного союзу. Значну увагу приділено ролі Ядвіги та Ягайла, а також оцінкам провідних істориків, зокрема С. Смольки, Ф. Конечного, Л. Колянковського, О. Халецького та Г. Ловм'янського. Окремо розглянуто соціальні трансформації, пов'язані з унією, зокрема зміни у становищі литовської знаті. Наголошено на багатозначності юридичних формулювань Кревського акту та різноспрямованості його трактувань.

У підрозділі «Наслідки Кревської унії» досліджено підходи до оцінки наслідків унії 1385 р. для народів Східної та Центральної Європи. Основну увагу зосереджено на інтерпретаціях політичних, соціальних, етнічних і цивілізаційних змін, що стали наслідком об'єднання Польщі та Литви. Значна частина польських істориків розглядала унію як чинник інтеграції та поширення західноєвропейських політичних і культурних моделей на схід. Водночас у працях багатьох дослідників простежується ідея цивілізаційної місії Польщі. Разом із тим окремі автори звертали увагу на суперечливі наслідки унії, зокрема конфесійні конфлікти, соціальні дисбаланси та обмеження прав православного населення. Висвітлено також критичні оцінки українських істориків, які наголошували на негативних аспектах унійного процесу для руських еліт і державності.

Третій розділ «Унійні процеси XV – першої половини XVI ст. у візіях польських науковців» присвячено аналізу польської історіографії Віленсько-Радомської унії 1401 р. та Городельської унії 1413 р. Систематизовано погляди представників різних історіографічних шкіл, зокрема А. Левицького, С. Смольки, Т. Корзона, Ф. Конечного, О. Бальзера, А. Прохаски, Л. Колянковського, С. Закшевського та О. Халецького. Розглянуто широкий спектр інтерпретацій унійних актів – від трактування їх як кроків до інкорпорації Литви до концепцій федеративного співіснування рівноправних держав. Дисертант показав еволюцію польської історіографічної думки від позитивістських

концепцій XIX ст. до модерних підходів, що підкреслювали складність і багатовимірність унійних процесів.

У другому підрозділі цього розділу здійснено огляд польських досліджень унійних процесів середини XV – початку XVI ст., пов'язаних із трансформацією політичних відносин між Польщею та Литвою. Узагальнено, що польські історики розглядали унійний процес як еволюцію від інкорпораційних проєктів до моделі рівноправного союзу двох держав із єдиною династією.

Четвертий розділ «Історія Люблінської унії в історіографічному дискурсі кінця XIX ст. – 1939 р.» присвячено аналізу польського наукового дискурсу щодо Люблінської унії 1569 р. У першому підрозділі розглянуто причини унії, роль Сигізмунда II Августа, вплив шляхетських станів, магнатських угруповань та зовнішньополітичних чинників. Показано, що польська історіографія трактувала унію як результат поєднання особистих мотивів монарха, внутрішніх соціально-політичних трансформацій і цивілізаційних процесів. Простежено вплив націонал-демократичних, санаційних та цивілізаційно-еволюційних концепцій на оцінку ролі Польщі у регіоні. Узагальнено, що польські історики не виробили єдиної інтерпретаційної моделі Люблінської унії, запропонувавши широкий спектр пояснень – від персоналістичних до геополітичних.

У підрозділі «Укладення Люблінської унії та її правові підстави» проаналізовано польські та частково українські інтерпретації переговорного процесу Люблінського сейму, ролі польської, литовської та русько-української шляхти, а також проблеми інкорпорації українських земель до складу Корони Польської. Показано ідейні розбіжності між краківською та варшавською історичними школами, а також тенденції до виправдання польської політики як цивілізаційно обумовленої. Окремо розглянуто українську історіографічну перспективу, насамперед концепцію М. Грушевського, який трактував унію як прояв політичного та територіального експансіонізму Польщі.

У заключному підрозділі «Наслідки Люблінської унії» узагальнено польські та частково українські інтерпретації наслідків унії 1569 р. Простежено еволюцію оцінок цього політико-правового акту від позитивістських і

національно-державницьких концепцій до критичних та ревізіоністських підходів. Висвітлено як апологетичні оцінки унії — як акту братерства та політичної інтеграції, так і критичні трактування, що наголошують на її суперечливості та довготривалих негативних наслідках. Окремо проаналізовано вплив політичних ідеологій ХІХ–ХХ ст. на формування історичних наративів про Люблінську унію, а також порівняно польські й українські наукові підходи, зокрема концепції М. Грушевського, Н. Яковенко та С. Плохія. Загалом підкреслено багатовимірність і суперечливість оцінок Люблінської унії у сучасній історіографії.

Назагал, Ю. Ю. Мицавка у своєму дисертаційному дослідженні продемонстрував високий рівень фактологічної насиченості та широке охоплення польських історіографічних досліджень польсько-литовських унійних договорів ХІV–ХVІ ст., докладно описавши вплив політичних, соціальних і культурних чинників на формування оцінок польських істориків ХІХ–ХХ ст.

Водночас, не применшуючи згаданих позитивних сторін роботи, варто зробити кілька зауважень та побажань дисертантові для врахування їх у майбутній роботі з цієї проблематики.

1. У підрозділі «Джерельна база дослідження» автор використав класичну джерельну класифікацію, за якою джерела поділено на архівні та опубліковані. Проте у тексті практично немає покликань на архівні матеріали (за винятком двох позицій).

2. Вважаємо, що було б більш доцільно, з огляду на характер дисертаційного дослідження, скористатися схемою класифікації історіографічних джерел.

3. У роботі відсутнє обґрунтування критеріїв порівняння унійних процесів у різнотипних джерелах : наприклад, синтезах (Шуйського «Історія Польщі» в 4-х томах (1862-1866), підручниках (Левицький «Нарис історії Польщі та руських земель із нею об'єднаних», 1883) та спеціалізованих монографіях (Смолька «Унія Литви з Короною», 1903).

4. Врешті, пасувало б подати характеристику самих джерел: специфіки монографій, колективних монографій, синтез, підручникових матеріалів, статей та усього того, що складає історіографічну базу.

5. Також у джерельному розділі присутня характеристика істориків, на чийх працях побудовано матеріал. Автор звертає увагу на специфіку їхньої освіти та політичні позиції і оглядає ключові дослідження. Проте, часом, це виглядає як перелік бібліографічних позицій. Наприклад у характеристиці доробку Г. Пашкевича читаємо: «Для нас особливо цікавими були його дослідження присвячені Кревській унії, а зокрема «Про генезу та цінність Крева» (1938) [123], «В справі інкорпорації Литви у склад Польщі в 80-х роках XIV ст.» (1938)»; чи Я. Фіялека: «Для нас цікавим було його дослідження історії римо-католицької церкви на Литві [63]; чи Ст. Кутжеби - чий дослідження також просто перераховуються).

6. У цьому джерельному підрозділі, а також і у основному тексті, не бракує висвітлення політичних вподобань вчених, проте відсутнє окреслення методологічних підходів у їхній науковій діяльності, що створює викривлене уявлення про домінуючий вплив зовнішніх суспільно-політичних чинників на їхні інтерпретації минулого. (Поняття позитивізм на увесь підрозділ згадується у контексті варшавської історичної школи – «варшавський позитивізм». Поняття «неоромантизм» згадується у характеристиці хронологічних меж і у назві статті Зашкільняка. Романтизму, з якого виросла героїка початку ХХ ст. – взагалі немає.

7. У методологічному підрозділі термінологічний блок зведено до одного поняття «політична унія». Зовсім немає означення низки історіографічних понять, що ними оперує автор.

Втім, вказані зауваження не применшують зазначених позитивних сторін поданої до захисту роботи, а, радше, спрямовані на стимулювання продовження дослідження у визначеному напрямі.

У висновках Ю. Ю. Мицавка не просто зібрав підсумкові положення, представлені ним у розділах, але й стисло, у розрізі цілої теми, окреслив синтетичне розуміння дослідницького сприйняття унійних процесів XIV-XVI ст.

в польській історіографії кінця XIX ст. – 1939 р. Важливим також є визначення дослідницьких перспектив та напрямів подальшого розгортання теми.

Відзначимо також, що зміст дисертаційної праці знайшов відображення у чотирьох публікаціях у фахових виданнях України та двох у збірниках матеріалів конференцій. Водночас робота пройшла апробацію на багатьох наукових конференціях різного рівня, а основні її результати стали надбанням наукової спільноти.

В цілому, рецензована праця є науково обґрунтованою, аналітично насиченою і засвідчує професійне володіння здобувачем предметом дослідження. Робота відповідає вимогам академічної історіографії та має значну евристичну цінність для подальшого розвитку полоністичних студій.

З огляду на це вважаємо, що дисертація Мицавки Юрія Юрійовича «Унійні договори XIV – XVI ст. між Королівством Польським та Великим Князівством Литовським у працях польських істориків кінця XIX ст. – 1939 року», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» за своєю актуальністю, науково–теоретичним рівнем, новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Мицавка Юрій Юрійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
та правознавства

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Ім'я Івана Франка

Підпис *Лазурко*

ЗАСВІДЧУЮ

Учений секретар

Лідія ЛАЗУРКО